

УДК 339.72

Якубовський С.О.*

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ БЮДЖЕТНИХ ДЕФІЦИТІВ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку світового господарства ефективне управління бюджетним дефіцитом є однією із складових забезпечення динаміки зростання національної економіки та підвищення її міжнародної конкурентоспроможності. Однак, механізм впливу бюджетного дефіциту на макроекономічну ситуацію є неоднозначним і має розглядатися у контексті взаємовпливу між економічним зростанням, структурою балансу поточних операцій і динамікою зовнішнього боргу. Наслідком надмірного бюджетного дефіциту можуть бути такі зобов'язання держави, які у майбутньому значно обмежать свободу проведення економічної політики.

Оцінимо співвідношення дефіциту бюджету до валового внутрішнього продукту країн ЄС. У 2009 році найгірший показник співвідношення дефіциту бюджету до ВВП спостерігався в Ірландії – 14,3%. За нею йшли: Греція – 13,6%, Велика Британія – 11,5%, Іспанія – 11,2%, Португалія – 9,4%, Латвія – 9%, Литва – 8,9%, Румунія – 8,3%, Франція – 7,5%, Польща – 7,1%. Середній показник співвідношення дефіциту бюджету до ВВП 27 країн ЄС становив 6,8%, зони євро – 6,3%.

Лише 5 країн ЄС у бюджетній політиці у 2009 році дотримувались критеріїв конвергенції: показник співвідношення дефіциту бюджету до ВВП Швеції складав 0,5%, Люксембургу – 0,7%, Естонії – 1,7%, Фінляндії – 2,2%, Данії – 2,7%.

Слід зазначити, що значне бюджетне фінансування європейських компаній і банків, які постраждали під час світової фінансової кризи, стало головним чинником стрімкого зростання дефіцитів бюджетів країн ЄС. У докризовий період (2007 р.) лише для двох країн – Греції та Угорщини співвідношення дефіциту бюджету до ВВП перевищувало 3%. Середній показник співвідношення дефіциту бюджету до ВВП 27 країн ЄС становив 0,8%, зони євро – 0,6%. В одинадцяти країнах ЄС – Фінляндії, Данії, Швеції, Люксембурзі, Кіпрі, Естонії, Іспанії, Нідерландах, Німеччині, Ірландії, Болгарії спостерігався профіцит державного бюджету.

За останнє десятиліття спостерігалось зменшення частки державних доходів у ВВП країн ЄС. Так, якщо у 1999 році середній показник співвідношення доходів бюджету до ВВП 27 країн ЄС становив 45,8%, а зони євро – 46,7%, то у 2009 році відповідні показники склали 43,9% та 44,5%. У трьох країнах ЄС – Данії, Швеції, Фінляндії частка доходів бюджету у ВВП перевищує 50%; у шести країнах – Румунії, Латвії, Словаччині, Ірландії, Литви, Іспанії – є меншою ніж 35% ВВП.

За останнє десятиліття частка державних витрат у ВВП країн ЄС, навпаки, зросла. Так, якщо у 1999 році середній показник співвідношення витрат бюджету до ВВП 27 країн ЄС становив 46,8%, а зони євро – 48,1%, то у 2009 році відповідні показники склали вже 50,7% та 50,8%. В одинадцяти країнах ЄС – Данії (58,7%), Фінляндії (56,1%), Швеції (55,8%), Франції (55,6%), Бельгії (54,2%), Італії (51,9%), Австрії (51,8%), Нідерландів

* доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

(51,6%), Великої Британії (51,5%), Португалії (51%), Греції (50,4%) частка видатків бюджету у ВВП перевищує 50%; жодна з країн ЄС у 2009 році не витратила менше ніж 40% ВВП країни.

Згідно інформації Міністерства фінансів державний бюджет України у 2009 році виконано з дефіцитом у сумі 19,9 млрд. грн., або 2,2% ВВП при річному плані у сумі 33,0 млрд. грн. (3,6% ВВП). Загальний фонд державного бюджету виконано з дефіцитом у сумі 16,0 млрд. грн., або 1,8% ВВП. Разом з тим, при плані 33 млрд. грн. на 2009 рік, фактично реальний дефіцит державного бюджету України становив 103,8 млрд. грн., до якого крім фактичного дефіциту бюджету у сумі 19,9 млрд. грн., відносяться також суми рекапіталізації банків (19,6 млрд. грн.), капіталізації НАК "Нафтогаз України" (24,4 млрд. грн.), суми спеціальних прав запозичень (15,7 млрд. грн.) та обсяг невідшкодованих сум ПДВ (24,2 млрд. гривень). При цьому, якщо станом на січень 2007 року залишки готівкових коштів на рахунках казначейства за загальним фондом державного бюджету становили 10,6 млрд. грн. (з урахуванням інших розрахунків), то станом на січень 2010 вони скоротились в 2,8 рази.

У 2009 році частка державних доходів у ВВП України становила 25%, видатків – 38%.

Надмірне споживання, як наслідок зростання бюджетних дефіцитів країн ЄС, призвело до погіршення міжнародної конкурентоспроможності європейських виробників. У результаті торговельний баланс 27 країн ЄС зменшився з -60,2 млрд. євро у 1999 році до -87,2 млрд. у 2009 році. А найгірший за всю історію показник торговельного балансу спостерігався в ЄС у 2008 році – -205 млрд. євро.

Відповідні зміни відбулися і з поточним рахунком країн ЄС, сальдо якого у 2009 році складало -127,5 млрд. євро (-243,3 млрд. у 2008).

В Україні, як і в країнах ЄС, стан торговельного балансу та сальдо поточного рахунку були індикаторами ефективності державної кредитно-грошової політики. У результаті торговельний баланс країни та її поточний рахунок у докризовий період постійно погіршувались. Так, якщо у 2004 році торговельний баланс країн дорівнював 3,7 млрд. дол., а її поточний рахунок – 6,9 млрд., то вже у 2006 році відповідні показники зменшилися до -5,2 млрд. дол. і -1,6 млрд., а 2008 рік для зовнішньоекономічного сектору країни став найгіршим за всю історію: торговельний баланс складав -16,1 млрд. дол., сальдо поточного рахунку - -12,8 млрд. І лише у 2009 році, завдяки стрімкої девальвації національної валюти, показники міжнародної конкурентоспроможності країни дещо покращились, хоча і залишаються від'ємними: торговельний баланс складав -4,7 млрд. дол., сальдо поточного рахунку - -1,8 млрд.

В Україні, як у Греції, Португалії та Іспанії, значний бюджетний дефіцит, став однією з головних причин суттєвого погіршення міжнародної конкурентоспроможності національних виробників і істотного зростання зовнішнього боргу. Надмірні бюджетні витрати з одного боку стимулювали внутрішній попит і, відповідно, економічне зростання, з іншого - подальше погіршення структури балансу поточних операцій і збільшення зовнішнього боргу.

Досвід найбільш успішних країн ЄС свідчить про необхідність суттєвого перерозподілу валового внутрішнього продукту з боку держави. Так, країни ЄС, в яких частка доходів бюджету у ВВП перевищує 50% (Швеція, Фінляндія, Данія), навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи, зберегли високу стійкість національних фінансових систем та міжнародну конкурентоспроможність національних виробників.

Таким чином, для побудови соціально-орієнтованої та високо конкурентоспроможної економічної системи Україні слід значно збільшити частку доходів бюджету у ВВП, по-

будувавши за досвідом найбільш успішних країн ЄС ефективну фінансову систему з перенесенням податкового навантаження з легально працюючих підприємств на кінцеве споживання та доходи громадян. Уряду та Верховній Раді України слід зафіксувати збільшення бюджетних видатків рівнем зростання ВВП, уникаючи прийняття дефіцитних державних бюджетів та збільшення зовнішніх запозичень країни.